

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Наталії Богданівни Федорняк “Трансформація музичної фольклорної традиції у середовищі української діаспори Північної Америки: історико-виконавський аспект”,

представлену до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.03 – музичне мистецтво

У силу різних причин (історичних, політичних, приватних) доля розпорошила українців по цілому світу. Починаючи з кінця ХІХ століття наші краяни, шукаючи кращої долі, почали обживатися і в далекій Північній Америці. В дорогу брали лише найнеобхідніше та найцінніше. Серед іншого “везли” і прадідівські традиції, звичаї, пісні, народні музичні інструменти, які стали чи не найбільшою віддушиною на чужині. Зрештою, минали десятиліття, змінювались обставини, приїжджали нові емігранти та давня українська музична культура вочевидь зазнала змін. Все це врешті спровокувало питання: як “жилося та живеться” традиційній українській музичній культурі в багатолітній еміграції, чи відбувалися і як пройшли процеси консервації, асиміляції народної музики на чужині, хто і як доклав зусиль до збереження та популяризації української пісні в світі, яке місце в житті і побуті сучасних емігрантів займає фольклорне музикування?

На ці та інші питання спробувала відповісти у досить об’ємній (203 сторінки основного тексту) дисертаційній праці Наталія Федорняк. Охопивши дослідженням доволі великий відтинок часу: кінець ХІХ – початок ХХІ століття, дисертантка вперше окреслила та спробувала проаналізувати функціонування і трансформацію музичної фольклорної традиції в середовищі української діаспори Північної Америки впродовж зазначеного періоду.

Не викликає застережень і актуальність теми. Загалом проблема значення та місця фольклору у житті українських емігрантів із активізацією емігрантських процесів, стала сьогодні щораз популярнішою, до неї дедалі частіше звертаються дослідники народної культури, як України, так і зарубіжжя. Серед таких знакових праць, наприклад, монографія Олени Гінди про роль і місце фольклору у житті сучасних заробітчачан Італії.

Наталія Федорняк запропонувала загалом логічну та цілісну концепцію дисертації. Послідовно йдучи від огляду джерел і літератури з даного питання (394 позиції) та обґрунтування основних методологічних засад,

використаних у роботі (*1 розділ. Джерелознавчий та методологічний аспекти дослідження теорії і практики музичного фольклору в середовищі української діаспори*), через представлення тієї важливої бази-фундаменту у вигляді наукових студій, публікацій народних мелодій, нагромадження та тиражування звукозаписів, виготовлення народних інструментів тощо, які забезпечують користувачів надійним джерельним народномузичним матеріалом (*2 розділ. Трансмісія української традиційної музичної культури в Північній Америці*), врешті у кульмінаційному третьому розділі (*Динаміка фольклорного музикування в українському середовищі США і Канади*) розглянула специфіку і різні типи фольклорного музикування української діаспори Північної Америки.

Успішному написанню дослідження передувала велика пошукова праця дисертантки, в результаті якої було зібрано чимало розмаїтої інформації про адаптацію українського фольклору до нових умов побутування на далекому континенті. До роботи були залучені архівні фонди низки українських установ, наукові та періодичні видання діаспори, документи приватних фондів А. Горняткевича (Канада), Б. Черевика (Канада) та В. Мішалова (Канада); матеріали веб-сторінок колективів та окремих виконавців української діаспори, громадських організацій і наукових фондів, а також періодичних видань; рукописні та друковані збірники “сиріх” народних пісень і їх обробок для різних складів; аудіо- й відеозаписи окремих концертів і фестивалів, що проходять у Канаді та США тощо. Чимало з перелічених документів було вперше введено у науковий обіг. Загалом, інформації було призбрано дійсно багато, проте, мабуть таки, власна присутність у середовищі української діаспори Північної Америки, можливість наживо послухати виконавців, побувати на фестивалях, відчутти атмосферу тамтешнього музикування вагомо допомогли би дослідниці у її наукових пошуках. Втім зрозуміло, що аспіранту самотужки, без державної підтримки вирішити такі питання є непросто. Не завжди є доступними і грантові програми.

Перш, ніж приступити до написання роботи, перед дисертанткою стояло вкрай важливе засадниче завдання: чітко визначити та розмежувати такі поняття як фольклор і його вторинна форма – фольклоризм. Складність полягала в тому, що сьогодні, незважаючи на досить часте використання цих термінів у науковій (і не лише) літературі, як українські, так загалом і закордонні дослідники далеко не одностайні не тільки у їх трактуванні, але і назвах. Однак, без чіткого розуміння різниці між фольклором і фолькло-

ризмом годі було справитися з окресленими дисертанткою завданнями.

Отож, вирішуючи посталу проблему, Наталія Федорняк насамперед коротко представила історію впровадження і подальшого використання цих термінів та їх визначень. Проаналізувавши наявну літературу, авторка цілком аргументовано, згадавши закордонних вчених і віддавши належне Клименту Квітці, який 1925 року перший підняв питання про природу виконавського фольклоризму, а відтак Софії Гриці, яка дала власне трактування цього явища, в основу свого дослідження поклала напрацювання професора Богдана Луканюка. Саме в студіях професора запропоновано логічне та водночас просте розмежування цих понять. Тож дисертантка, коротко підсумовуючи свій теоретичний огляд, резюмувала, що “фольклор завжди існує тільки в своєму природньому середовищі. Найменші його прояви поза середовищем побутування є вже явищем фольклоризму” (С. 47). Відтак відповідно від типу використання народних мелодій фольклоризм може бути композиторським або виконавським, який функціонує як аранжований чи етнографічний.

Чітке визначення поняття фольклору та його вторинного використання допомогло дисертантці загалом успішно справитися із непростим завданням. Адже до роботи, як було зазначено вище, Наталя Федорняк залучила доволі різноманітний матеріал, якому треба було дати належну оцінку, запропонувати відповідну класифікацію та, спираючись на неї, структуровано його подати.

Ще однією важливою дослідницькою площиною дисертаційної праці стало окреслення авторкою чотирьох міграційних хвиль переїзду українців у Північну Америку. Кожна з них, маючи домінуючу причину полишення рідної землі, відповідно характеризувалася певними тенденціями у зацікавленнях емігрантів, збереженні, популяризації та інтерпретації фольклорного матеріалу. Такий підхід посприяв Н. Федорняк у аналізі використання народної музики у різних сферах культури відповідно до основних етапів еміграції і різноманітних способів сценічного відтворення фольклорних зразків.

Зрозуміло, говорити про особливості фольклорного виконавства можна тоді, коли є що виконувати. Адже фольклор – досить специфічний матеріал. На початках зацікавлення народною музикою здобути потрібний матеріал можна було лише від її носіїв – народних виконавці. З часом на допомогу прийшли транскриптори, фонографісти, дослідники та інші спеціалісти, які забезпечували всіх заінтересованих потрібним народномузичним матеріалом.

Тож перш чим перейти до аналізу специфіки виконання українського фольклору у Північній Америці, Н. Федорняк спробувала представити ті “сферичарини”, де зберігалися, вивчалися та опрацьовувалися народні мелодії.

Насамперед дослідниця зупинилася на виданнях фольклорних матеріалів, як першоджерельних, так і в обробках для хору, фортепіано, бандури тощо. Відрадно, що спеціальна увага у роботі була віддана доробку фольклориста, композитора, педагога Зиновія Лиська – найвидатнішого українського етномузиколога в еміграції. Дослідник був першим українцем, який став членом престижного світового товариства етномузикологів – Міжнародної ради традиційної музики (ICTM). Свідченням визнання З. Лиська як авторитетного знавця народної музики стало й те, що саме йому було замовлено написати статтю про український музичний фольклор для Словникової частини. “Енциклопедії українознавства”, що вийшла друком 1966 року. Дисертантка описала десятитомний Корпус українських народних мелодій, представила покажчики, спробувала дати оцінку зробленому З.Лиськом.

Логічним продовженням представлення напрацювань З.Лиська став аналіз народномузичної спадщини Роберта Богдана Климаша, серед доробку якого – народнопісенні збірники та дослідження українського фольклору (як видані, так і рукописні), багата колекція аудіо записів. Унікальність дослідницької праці Б. Климаша в тому, що свої польові експедиції він проводив винятково у місцях компактного поселення українців у Західній Канаді. Тож аналіз одного із його знакових видань – збірника “Українські народні пісні з прерій”, як зазначила авторка – першої добірки українсько-канадського музичного фольклору в Північній Америці (С. 70), стало важливою презентацією власне емігрантських пісень, які є чи не єдиним жанром українського фольклору, створеного в іноетнічному середовищі, на відміну від інших – привезених з України.

Серед не менш знакових факторів збереження та популяризації української народномузичної традиції є діяльність наукових і культурно-мистецьких інституцій Канади та США. У роботі представлені основні українознавчі осередки, в яких проводилося вивчення народної музики, названі вчені, які брали участь у тих дослідженнях, зокрема Богдан Медвідський, Андрій Нагачевський, Наталія Кононенко та ін., проаналізовано їх доробок. Серед сучасних американських етномузикологів українського походження, які, працюючи в різних американських навчальних установах, також долучаються до

популяризації української культури, можна було б згадати докторів філософії Адріана Гельбіг, Антонія Поточняка, Марію Соневицьку.

В окремому підрозділі дисертаційного дослідження Н. Федорняк представила народноінструментальну культуру українців-емігрантів. Як доречно зауважила авторка, саме народноінструментальне музикування українців Північної Америки найменше піддалося асиміляції. Кожна хвиля емігрантів мала свої улюблені традиційні інструменти. Так, серед перших, привезених на далекий континент, були скрипка, сопілка, дрімба, дуда, бубон, навіть трембіта. З часом деякі з інструментів вкоренилися у музичному побуті емігрантів, деякі стали використовуватись лише епізодично. Однак поза сумнівом, на що слушно звернула увагу дослідниця, інструментами, які завжди сприймалися в емігрантському середовищі Північної Америки як національні символи, були цимбали та бандура. Дисертантка також простежила динаміку побутування і специфіку виготовлення цих інструментів.

Ще одним важливим чинником збереження музично-фольклорної традиції, на якому зацентрувала Н. Федорняк, стало звукове документування народних мелодій. Оскільки фонозапис української народної музики у Північній Америці (особливо на початках) проводили переважно звукозаписувальні фірми, маючи від продажу фонограм відповідний матеріальний зиск, то проаналізувавши ці раритетні записи, можна зрозуміти, що найбільше цікавило наших емігрантів – їх потенційних покупців. Така тенденція змінилася хіба з появою новітніх технологій, коли кожен при потребі міг самостійно зробити будь-який запис. Інший ракурс проблеми звукозапису, який виокремила дисертантка, полягав у тому, що зафіксовані народні мелодії “старо-крайової” культури емігрантів дозволили використовувати їх мотиви та інтонації у нових стильових напрямках вторинного народномузичного виконавства упродовж досліджуваного періоду” (С. 200), що сприяло накопиченню матеріалу для вивчення фольклорного виконавства у Північній Америці.

Логічним продовженням аналізу задіяння українського фольклору до потреб емігрантського середовища та домінантою роботи стало дослідження авторкою динаміки розвитку фольклорного музикування. Справедливо відзначивши що “кожна хвиля української еміграції до Північної Америки переносила ту ‘хронологічну’ версію української культури, що була характерною для контексту періоду, у який переселенці покидали Батьківщину” (С. 136), Н. Федорняк проаналізувала концертно-виконавську діяльність колективів і солістів української діаспори. Дослідниця покроково,

дотримуючись хронологічності, розглянула різні прояви виконавського фольклоризму у Північній Америці. Спочатку це було народноінструментальне та хорове мистецтво, згодом смаки емігрантів почали мінятися, стали з'являтися інші пріоритети, а відтак використання народних мелодій. Фольклор зазвучав у естрадному ансамблевому та сольному виконавстві. Це були вокально-інструментальні колективи 1960-тих, гурти 1970-1990 років, які виконували твори в різноманітній інтерпретації – від джазу до рок-н-ролу, колективи 2000-них, які трансформуючи фольклорні елементи у різних стилях поєднували їх з популярними напрямками естрадної масової музики, такими як джаз, поп, рок, кантрі, рок-н-рол, ска, ф'юж та ін. Хоч наразі дещо менше, проте щораз більшої поширеності набуває в країнах Північної Америки етнографічний фольклоризм. Симптоматично, що ця тенденція сьогодні характерна і для України: створюються численні колективи, учасники яких намагаються реконструювати народнопісенну, народноінструментальну та народно танцювальну традицію, проводяться майстер класи. Можливо, зацікавлення етнографічним виконавством активізувалося у Північній Америці не випадково і на розвиток цих процесів мали вплив представники четвертої хвилі еміграції. Цікаво, що думає з цього приводу п.Федорняк?

Хочеться особливо відзначити підрозділ, який завершує дисертаційне дослідження. У ньому структуровано представлено та ґрунтовно проаналізовано український фестивальний фольклорний рух у різних регіонах США та Канади. Фестивалі, як слушно відзначила авторка, сприяють популяризації української культурної спадщини в середовищі молодого покоління українців Північної Америки.

Висновки до дисертації Наталії Федорняк логічні, чіткі, аргументовані, підсумовують і висвітлюють поставлені у роботі завдання.

Окремо належить зупинитися на Додатках до роботи, у яких представлений цікавий джерельний матеріал, подано короткі довідкові статті про популярні напрями естрадної масової музики, карти, фотографії. Можливо, в майбутньому, для кращої орієнтації в джерельних матеріалах варто було б окремі з них, зокрема, “Нотні збірники та науково-методичні видання української діаспори Північної Америки” та “Дискографія виконавців українського музичного фольклору Північної Америки” спорядити низкою покажчиків (хронологічним, інципіним тощо), а також окрім оригінальних назв англійською, дати і їхній переклад українською мовою.

Позатим, незважаючи на загалом позитивне враження від дисертаційної

роботи, іноді, читаючи насичену великим фактажем роботу, виникало бажання не лише констативно отримувати інформацію, але й аналітичний коментар до неї. Наприклад, на сторінці 74 сказано таке: “Р. Климаш стверджує, що ці пісні [макаронічні] не можна вважати українським фольклором через їхню гібридну природу. Цей жанр сформувався в емігрантському середовищі українців...”. А яка думка з цього приводу дисертантки? А може це новітні емігрантські пісні? Мабуть тут годилося би долучити роздуми і про мелодії цих творів. Які вони були: авторські, пристосовано-народні? Адже нас насамперед мала би цікавити музика, словесні ж макаронічні тексти можуть служити лише підказкою.

Зустрічаються в роботі і деякі стилістичні огріхи та нечітко сформульовані думки. Наприклад:

- “Збереження автентичної спадщини в українській діаспорі Північної Америки проявилось у зборі, записі (фіксації) й транскрипції музичного фольклору з відповідним теоретичним осмисленням і наступним нотовиданням” (С. 198; авт. С. 13) А збір і запис (фіксація) у даному контексті не те саме?

- “Увесь зміст корпусу складається із 8 ґрунтовних показчиків, основним із яких є показчик форм, що займає 9 томів” (С. 65). Мова йде про десяти томний Корпус українських народних мелодій З. Лиська. Корпус складається з мелодій, а показчики, які подані у першому томі, є лише допоміжним інструментом для того, щоби віднайти потрібну. Показчик форм вочевидь не займає 9 томів, у яких опубліковані фольклорні матеріали, укладені за його структурою.

- “Основну частину репертуару цих виконавців складала обрядова музика (весілля, хрестини), пісні календарного циклу (колядки, щедрівки, веснянки, купальські, петрівчані, жнивні), танцювальні п’єси, обробки народних жартівливих і танцювальних пісень” (С. 154). А пісні календарного циклу не обрядові?

- “Фольклорні збірки продовжували друкуватися навіть після того, як з’явилися пісні з нотами” (С. 76). Очевидно йшлося про публікацію збірок словесних текстів. Це на кшталт того, як пишуть інколи філологи: “Музичний супровід пісень”.

Окрім окремих зауважень, які постали в ході обговорення дисертації на сторінках опонентського відгуку, виникло і декілька запитань, відповідь на які хотілося б почути на захисті. Отож:

1. Чи можна ставити питання про специфіку побутування української народної музики в Канаді та США? Які були відмінності у використанні музичного фольклору для різних потреб у Канаді та США? Чи такої різниці Ви не спостерегли?

2. Прошу уточнити, що нового Вами було додано у вивченні “внеску З. Лиська в українську етномузикологію” (С. 25, авт. С. 5).

3. Чи зберігалися і якщо так, то як проявлялися ознаки приналежності до певної етнографічної групи (гуцул, бойків, лемків та ін.) в музикуванні українських емігрантів?

4. Які тенденції спостерігаються сьогодні у зацікавленні українським фольклором в Північній Америці?

Загалом дисертація “Трансформація музичної фольклорної традиції у середовищі української діаспори Північної Америки: історико-виконавський аспект” є самостійною, завершеною науковою працею, яка відповідає чинним вимогам МОН України до кваліфікаційних робіт даного рівня. Автореферат стисло та концентровано передає основні положення дисертації. Публікації по темі дисертації в основних аспектах віддзеркалюють її змістовні домінанти. Відтак автор дослідження – Наталія Федорняк гідна присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 17.00.03 – музичне мистецтво.

Доктор мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри української фольклористики
імені акад. Філарета Колесси
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Ірина Довгалюк

Підпис Ірини Довгалюк підтверджую:

Вчений секретар

ЛНУ ім. Івана Франка

доц. Грабовецька О.С.